

‘गीताय’ आनी ‘श्री भगवंतान गायिल्लें गीत’ : संयोजक तत्त्वां

- डॉ. चंद्रलेखा

श्रीमद्-भगवद् - गीता म्हळ्यार एक शाश्वत गीत. मनीस आपले जिणेचे पाथेय गीतातल्यान प्राप्त करूं शकता. आयज कितलींशीच वर्सा जाली. ‘शाश्वत गीत’ चे महत्व इल्लेंय उणे जांवक ना. भारतीय आनी पाश्चात्य भाशेंत हाचो अणकारुय जालां. दरेकल्याक हे शाश्वत गीत विचारमंथन दिता, वाट दाखयता, प्रेरणा दिता, चिंतन दिता. नवीन विचारांचे ‘नवनीत’ हांतूंतल्यानच मेळटा. कोंकणी भाशेक बाकीबाब बोरकरासारकीले कवी आनी सुरेश गुंडू आमोणकार-सारकीले तत्त्वचिंतक मेळिल्ल्या कारणान कोंकणीत बाकीबाब ‘गीताय’ बरयता आनी सुरेशबाब ‘श्री भगवंतान गायिल्ले गीत’ अणकारतात. बाकीबाब ‘गीताय’ पुस्तकांत ‘काणूक’ अंतर्गत बरयता की ‘आपल्याक जाणवल्लो भावार्थ निवेद्य म्हणून फुडें दवरता. ज्या ज्या जाग्यार निर्णय घेवप कठिण जालां थंय विनोबीजींच्या गीतायेचो आधार घेतला. हाका अणवाद न्हय पुण गीताय हे नांव दिवप म्हाका योग्य दिसलें ?

सुरेशबाब बरयता ‘कोंकणीच्या खाशेल्या नादशास्त्राचें खेरीतपण आनी तिच्या अर्थगौरवाचेंय भान दवरून ती हांवे गायल्या. शणै गोंयबाबालो गीतेचो अणकार, तशेंच म्हज्या पुर्वसुरीनी केल्ल्या कोंकणी आनी हेर भासांतल्या अणकारांक विचारीत हांव मुखार सरलां’. (पृ.८) कोंकणीच्या दोनूय ‘गीता’ भितर गेय तत्त्वां आसाच. छंद आनी मात्राचे तत्त्वूय आसा, पूण तांच्या संयोजक तत्त्वांत बदल आसा. बाकीबाबाली ‘गीताय’ आनी सुरेशबाबाली ‘गीता शाश्वत गान तर करताच पूण तांची तान आपआपल्या सृजनात्मक पिंडाअनुरूप तांतूत बदलूय हाडटा. जशें प्रकृतितले वेग-वेगळे पक्षी आप-आपलें गान करतात पूण सगळ्यांचे गायन आप आपल्या गळ्याअनुरूप बदलता, घडूये हो बदलच तांचे खाशेलेंपण आसता. नादशास्त्र, छंदशास्त्र वेगळेंच विशय आशिल्ल्या कारणान ह्या लेखांत हांव फकत काव्य तत्त्वांतली काव्यात्मकता आनी गीत तत्त्वांतली गेयात्मकता हे विशीच विचार करता काव्य लय अंतर्गत शब्दलालित्य आनी शब्द-अर्थ गौरव काव्याखातीर महत्वपूर्ण थारता. काव्य आनी गीत हांचे भीतर फरक आसाच. काव्यांतर्गत शब्द काव्यात्मक जातात. तर गीता अंतर्गत तें गेयात्मक जातात. हाकाच लागून सगळ्यो कविता गीत तत्त्वांक प्राप्त करूं शकनात. जशे संगीत सात स्वरांचे संयोजन आसता. सा, रे, ग, म, प, ध, नी, सा - पूण हेच स्वर वेग-वेगळे राग तयार करतात. आंरोह, अवरोह, तीव्र, मध्यम, पंचम, षड्ज, संस्रम स्वर संयोजन वेग-वेगळे वातावरण निर्माण करतात. नृत्य आनी ताल संयोजन मात्र नृत्यात्मक वातावरण निर्माण करपाक आधार दिता. ‘शाश्वत गीता’ चे गायन करताना बाकीबाब आनी सुरेशबाब हांचे संयोजनाविशींचे उदाहरण घेवन पळोवया :

बाकीबाब - अध्याय एक - ‘अर्जुन विषादयोगा अंतर्गत आपल्या स्वजनाक पळोवन अर्जुन म्हणटा

“पळौन स्वजनां कृष्णा, जमिल्ल्या ह्या रणोत्सुक
गळसण्टी म्हगेलीं गात्रां, तोंड सामकें सुकुन येता” (२८)

“ध्येयाक लडलडो सुट्टा आनि कांटो येता आंगार - (२९)

गांडीव निष्ठता हातचें सगली ही कात हुल्पता
उबो रावंक म्हज्यान जायना, घुंवळ्ळांशे जालां मन” (पृ. १९-१३)

सुरेशबाब -

“देखुनू आस हे कृष्णा खुमखुमले झुजपाक जें ॥ - (२८)

गळऽ गात्रां म्हगेली हीं सुकलां गां तोड हें म्हजे।

म्हगेली कूड थरथरता फुल्ला कांटो तिचेरू गा ॥” (२९)

“सुट ऽ गांडीव हातांतलें ही कातूय हुल्पता म्हजी।

जायना उबोच रावूंक घुंवताशें मन हें म्हजें ॥” (३०) (पृ. १०-११)

कविचो पिंड भावात्मक संवेदन आबेहूब चितारता, ‘गळसण्टी गात्रां’, ‘धेयाक लडलडो येता’, ‘गांडीव निष्ठता’, ‘मन घुंवळ्ळांशे जाता.’ ‘शब्द शक्ति’ बिंबात्मक विश्व तयार करता. तत्वचिंतका खातीर हेच संवेदन ‘रणोत्सुक’ च्या बदला ‘खुमखुमले झुजपाक’ जाता ‘गळसण्टी म्हगेली गात्रां’ च्या बदला घळ गात्रां म्हगेली ही जाता. ‘लडलडो’ येता च्या बदला ‘कूड थरथरता’ जाता. जी उतरां कवी मन दिता आनी जी उतरां तात्विक मन तयार करता तांका दोगांकय आपआपले ‘काव्य- हेतु’ आनी ‘काव्य-प्रयोजना’ आसात. सुरेशबाब आपल्या पुस्तकांत पृ. २९१ चेर ‘गीतेचो कोंकणी अणकार- एक टीपण’ बरयताना तेंका प्रगट करता. तांचो सायास प्रयत्न तांका केन्ना केन्ना अवग्रह चिहनांत बरोवपाक बाध्य करता. केन्ना केन्ना सतराव्या शेकड्यांतले प्रमाण कोंकणीनु (पृ. २९३) बरोवपाक बाध्य करता. जशें : देखुनू, वचुनू, जोडितां, हांवु..... ‘कोंकणीच्या खाशेल्या नाद शास्त्राक लागून अनुष्ठुभ छंद आठ अक्षरांत घालपाक कठीण पडटा’ (पृ. २९३) अणकारप्याचो सजग, सायास प्रयत्न एकेक श्लोकातल्यान दिसून येता. हो प्रयत्न कित्याक करचो पडला हाचे विशींचे स्पश्टीकरणय तें दितात. बाकीबाब सायास प्रयत्नाच्या जाग्यार सहज गीताय गायता, मुक्त कवी मुक्तमनान ‘गीताय’ चे पारायण आमच्या मुखार दवरता. कोंकणीचो मोग आनी गीतेचो मोग इतलेंच तांचे बळगे आसा. कवी आनी तत्वज्ञानी दोगुय ‘भगवंताची कृपा’ महत्वपूर्ण मानता, ‘जीवाची आवय’ आनी ‘आत्म्याची आवय’ हांचे ‘अद्वैत’ म्हळ्यार ‘गीताय’ ची ‘सृष्टि’. कोंकणीचे खाशेलें छंदशास्त्र आनी तिगेले अर्थगौरव सांभाळपाचो यत्न-दोगूय कामा ती करता. इतलेंच न्हय तर कोंकणीच्या पदरांत ‘महाकाव्य’ आनी ‘तत्वचिंतनी’ शाश्वत पाथेय अर्पिता. सांख्य, योग, मीमांसा, भामवत, ज्ञानमार्ग, भक्तीमार्ग सारखे भारतीय तत्वज्ञान तशेंच ‘जिवीताची दिश्टी’ न्हय पूण ‘जिवीताची दृष्टी’ चे प्रतिबिंब चितारपाचो जाल्लो प्रयत्न स्पश्टपणान दिसून येता. भगवंताचो दिश्टावो दितांना ‘विश्वरूपदर्शनयोग’ अध्यायांतर्गत ‘कविमन’ आनी ‘चितकमन’ कशें आपलें रचनाविश्व रचता हें दाखोवन म्हजोलेख सोंपयता. हरशीय ‘विश्वरूपदर्शनयोगा’ नंतर सामान्य मनीस आपलें सर्वस्व विरगळल्याचो अणभव करता म्हूण उलोवचे वा बरोवचे परस ‘विश्वरूपदर्शनयोगा’च्या ‘सरसंधाना उपरांत मौन धरप होच एक मार्ग बाकी उरता, अशें म्हका जाणवता.

बाकीबाब :

धांवते जशे लोट पुराय न्हयांचे
 घालून घेतात समुद्र पोटी
 तशेंच आगट्यांत तुज्या मुखाच्या
 हे वीर आपूणच जावन धांवती - (२८)
 उजाळ जोतीर जशीं पिसोळीं
 नेटा घेतात मरूंक उड्यो
 तशेंच हे लोक तुज्या मुखात
 मरूंक घेतात घालून जीव (२९)
 गिळून अखेच समस्त लोक,
 तूं जेठ चाट्टा जळट्या जिबांनी
 तेजान गुटलावन लग्न विस्वा
 लासता प्रभू उग्र प्रभा तुजी ही (३०).

सुरेशबाब :-

न्हयांच्या उदकाचे अनेक लोट
 धांवतातु जशे समुद्रा वशीनु।
 मनीस लोकांतले वीर तशे हे
 रिगती वेगी तुज्या पेट्ट्या मुखांतु ॥२८॥
 पेटिल्ल्या उज्यांतु जशीं पिसोळी
 मोठ्या नेटानु धुसतातु मरूंक।
 हे लोका वेगी मरूंकु तशेंच
 रिगतातु नेटानु तुज्या मुखांतु ॥२९॥
 भोवतणी सगल्या लोकांक गिळूनु
 चाट्टा तूं जिबो पेटिल्ल्या मुखांतु
 तुज्या उजवाडानु भरून विश्वा
 गा विष्णू तापय तें तेजानु तुज्या ॥३०॥ (पृ. १८२-१८३)
 नमो नमस्ते नमो नत् मस्तके.....

x-x-x

‘खरं लिरिकं तेच, की जे उत्तम कविता असतं, पण त्याबरोबरच संगीतानं
 त्यातील काव्यगुणांचा विकास सांथलेला असतो.’ - बोरकर